

Nedlukket stof- behandling i fængsler under COVID-19 gav tilbagefald og har konsekvenser for indsatte med stofproblemer

STOF NR. 38 / FORÅR 2021

Da danske fængsler i marts 2020 fulgte sundhedsmyndighedernes retningslinjer i forbindelse med nedlukningen af Danmark, vendte det op og ned på de indsatte tilværelse. I denne artikel vil vi give et indblik i erfaringer med nedlukningen fra tre mandlige indsatte i behandling for stofbrugsproblemer.

AF RIKKE SLOTH OFFERSEN, ELSE-MARIE ELMHOLDT OG VIBEKE A. FRANK

Rikke Sloth Offeresen er kandidatstuderende i kriminologi og studiepraktikant ved Center for Rusmiddelforskning

Else-Marie Elmholdt er ph.d. i neurovidenskab og akademisk medarbejder ved Center for Rusmiddelforskning

Vibeke A. Frank er antropolog og professor ved Center for Rusmiddelforskning

Da statsminister Mette Frederiksen giver meldingen om, at Danmark lukkes ned i marts 2020, betyder det også, at fængslerne lukker ned. I den forbindelse bliver de fleste af de indsatte aktiviteter på afdelingen afbrudt for at forhindre smitte med COVID-19 i fængslerne. Fra d. 11. marts går indsatte med stofproblemer derfor fra at have en hverdag på stofbehandlingsafdelingen med en masse aktiviteter og gøremål på og udenfor afdelingen til at være isolerede i 23 timer på deres afdeling. Den eneste time uden for afdelingen bliver brugt på en daglig gårdtur.

En stofbehandlingsafdeling i et dansk fængsel er en særlig afdeling for indsatte, der ønsker at reducere deres stofbrug eller blive helt stoffrie. Her afsoner indsatte, der har haft et langvarigt og/eller problematisk brug af stoffer op til afsoningen. Center for Rusmiddelforskning har undersøgt, hvilke konsekvenser nedlukningen har haft for indsatte med stofproblemer. Vi har talt med tre indsatte i et fængsel, hvor behandlerne ikke er ansat i kriminalforsorgen, men af en behandlingsinstitution. Dette er også almindeligt i andre danske fængsler og er ofte blevet kaldt for 'import-modellen' (1). En væsentlig del af nedlukningen var således også, at behandlerne blev sendt hjem og ikke måtte møde på arbejde i fængslerne.

Før nedlukning

- + Besøg
- + Udgang
- + Fysiske aktiviteter
- + Tur til købmanden
- + Værksted
- + Behandling
- + Gårdtur på en time

Efter nedlukning

- Besøg
- Udgang
- Fysiske aktiviteter
- Tur til købmanden
- Værksted
- Behandling
- + Gårdtur på en time

Danmark lukker ned

"Vi får fjernet alt jo. Altså vi mister alt på de ti minutter, hvor vi får at vide, at de lukker alt ned."

Det siger Hans som reaktion på, at fængslet bliver lukket ned. Denne følelse er fælles for projektets tre indsatte, hhv. "Claus", "Hans" og "Svend". Vi har givet de tre indsatte, vi har talt med, andre navne for at sikre anonymitet. De tre bliver sammen med de andre indsatte på afdelingen kaldt ind i fællesstuen på den hverdag i marts, hvor statsminister Mette Frederiksen under et pressemøde på tv informerer danskerne om, at landet

lukker ned. I fællesstuen får de indsatte at vide, at alle deres aktiviteter, udgang, besøg, behandling m.m. stopper med det samme. Hans siger videre om situationen, at *"de kunne have placeret os i et arresthus, det havde været det samme"*.

Overordnet set havde de indsatte, vi talte med, forståelse for statsministerens beslutning og behovet for restriktioner, da de vidste, at det var et led i at beskytte dem fra COVID-19. De tre nævnte dog også, at der var en mangel på tilstrækkelig information fra personalet om nedlukningen, som affødte en masse spørgsmål fx om, hvor længe det kom til at vare, hvordan det hele skulle ende, og hvor lang tid de skulle være lukket ned. For eksempel fortalte Hans:

"Der var ingen tvivl om, at folk var overbeviste om, at det kun var det her fængsel, der kørte med så stramme restriktioner."

Han tilføjer også om deres dage under nedlukningen, at *"vi gik i sådan en zombieverden"*, når de ikke havde meget andet end deres tanker at fylde dagene ud med. Selvom der var stor forståelse for nedlukningen blandt de tre, vi talte med, så var de således også usikre på, om nedlukningen i det fængsel, hvor de afsonede, var gældende for alle fængsler, eller om det var noget helt særligt hos dem.

Skaden er allerede sket

Claus, Hans og Svend fortalte os om de konsekvenser, de oplevede som en del af nedlukningen. En konkret ændring var, at der kom folk fra andre afdelinger ind på stofbehandlingsafdelingen. Dette skete for at få plads til at adskille de indsatte, der på grund af helbredsproblemer var i særlig risiko for alvorlige forløb med COVID-19, og de indsatte, der var knap så udsatte. Denne flytning af indsatte betød, at indsatte, der ikke ønskede eller ikke havde behov for stofbehandling, endte på en behandlingsafdeling. Hans siger om dette:

"[Det er] ikke særlig flinkt overfor dem, der er i stofbehandling, og som kæmper en kamp hver dag for at holde sig stoffri, at der så kommer to-tre indsatte, som ikke er i behandling (...). Det synes jeg måske lige, at man skulle have kigget på. Det kan altså ødelægge en hel behandling, at personer kommer på en behandlingsafdeling, som ikke ønsker behandling."

“... vi mister alt på de ti minutter, hvor vi får at vide, at de lukker alt ned.”

En væsentlig præmis for stofbehandlingsafdelinger generelt i danske fængsler er, at det udelukkende er indsatte med et ønske om stofbehandling, der afsoner i disse afdelinger. Begrundelsen herfor er overordnet, at indsatte skal være motiverede for stofbehandling, og at der ikke må være fokus på stoffer. Når grundlaget for at afsoner i en behandlingsafdeling ændres, som vi ser i citatet fra Hans, så udfordres de indsatte, der ønsker at forblive stoffrie.

Denne konkrete ændring med flytning af indsatte i samspil med en mangel på rutiner i dagligdagen, ingen behandling og intet at fordrive tiden med beskriver de tre indsatte som katalysatorer for tilbagefald i stofbrug. Da fængslet, og især behandlingen, lukker ned, beskriver Claus sit eget tilbagefald ligesom at miste grebet på en stige:

”Jeg mister grebet, kan man sige, om det, jeg var ved at bygge op, og ryger et godt stykke tilbage. Det er det samme, som hvis du slipper grebet på en stige. Når du er ved at være oppe, så falder du jo ned, og så er det der, hvor du når at få fat igen, at du står - hvis du ikke rammer jorden, selvfølgelig.”

Ligesom Claus understreger Hans, at nedlukningen har været svær for ham, og at selvom der lukkes op for besøg, behandling, udgang osv. i fængslet efter nogle måneder, så har de indsatte på den forholdsvis korte periode, nedlukningen varede, *”fucked ting op for dem selv”*. De tre nævner, at det for eksempel kunne være, at man er blevet taget i at have en positiv urinprøve, eller at man har udvist voldelig adfærd, hvor sidstnævnte er bortvisningsgrundlag fra stofbehandlingsafdelingen. Det at bryde reglerne, som disse eksempler viser, kan have betydning for de indsatte afsoning og mulighed for løsladelse. På den stofbehandlingsafdeling, hvor de tre interviewede afsoner, bliver man ikke bortvist ved at have en positiv urinprøve, man får derimod tillægsstraffe. Hans forklarer, hvordan også korte tillægsstraffe i sidste ende kan betyde, at en indsat kan ende med at afsoner fuld tid uden mulighed for prøveløsladelse. Således kan de, som det skete under nedlukningen, have stor betydning for de indsatte afsoning.

Under vores undersøgelse spurgte vi også de tre indsatte, om der havde været nogle særligt stærke reaktioner under nedlukningen, og her påpegede både Hans og Claus, at der var opstået markant flere uroligheder såsom *’upassende sprogbrug’* og *’håndgemæng’* på grund af frustrationer i

forbindelse med nedlukningen. De fortæller begge, hvordan der opstod flere diskussioner indsatte imellem, men også mellem indsatte og ansatte i perioden. Der opstod også enkelte situationer med vold. De forskellige former for uroligheder forklarer de med det *’pres’*, som alle de indsatte oplevede i forbindelse med nedlukningen, som fx flytninger, ingen behandling, ingen aktiviteter osv. som nævnt ovenfor. Svend, på den anden side, havde dog ikke oplevet, at der var uroligheder ud over det sædvanlige i samme periode. På spørgsmålet, om der har været stærke reaktioner på indførelsen af restriktionerne, siger han:

”Nej, men det hjælper jo heller ikke noget, altså, det kan jeg ikke se i hvert fald.”

Det tydeliggøres derfor her, at der optræder meget forskellige oplevelser af samme periode blandt de indsatte.

”Hvordan skal det hele ende?”

Sådan lyder det fra Hans, da han bliver spurgt ind til sine bekymringer for fremtiden på afdelingen i tilfælde af en ny nedlukning. Alle tre gav udtryk for, at de var bekymrede for, at der skulle ske et udbrud af COVID-19 på afdelingen, da de mente, at det ville få store konsekvenser for dem med blandt andet isolation på stuerne og endnu mindre bevægelsesfrihed end under forårets nedlukning.

Selvom der var variation i svarene fra Hans, Claus og Svend på, hvad der ville være den *største* mangel for de indsatte under en eventuel ny nedlukning, var der tre gennemgående temaer, når vi talte med dem: besøg, udgang og beskæftigelse. Besøg blev nævnt som vigtigt for alle tre, da det giver mulighed for at have kontakt til pårørende. Udgang bliver nævnt af Svend og Hans som værende den største mangel, men af forskellige årsager. Svend kommer til at mangle sine udgange, fordi det er her, han har kontakt til sine pårørende. Hans mangler sine udgange, da han skal have haft et vist antal udgange, før han kan komme på tale til prøveløsladelse. Da han ikke kan gå på udgang under nedlukningen, bliver muligheden for at søge om prøveløsladelse skubbet og afsoningstiden forlænget. Udgang kan også betragtes som et vigtigt værktøj til at opretholde betydningsfulde sociale kontakter, som kan være altafgørende for en god løsladelse, som Svend understreger. Beskæftigelse eller forskellige former for aktivitet blev især nævnt af Claus, da det hjælper ham med at få tiden til at gå. Fælles for de tre er, at ingen af dem nævnte

stofbehandlingen som den største mangel i tilfælde af en ny nedlukning. Hans nævner dog, at han er bange for at miste fodfæstet igen i forhold til et tilbagefald, hvis behandlingen igen forsvandt. De interviewede fremhæver således nærvær fra pårørende, udgang og aktiviteter at fordrive tiden med. *"Vi er også bare mennesker"*, som Claus siger og understreger, at indsatte har de samme bekymringer som alle andre.

"Vi har et godt, hvad skal man kalde det, sammenhold, havde jeg nær sagt, og venskab, så, men man var jo ikke sikker på, om man så dem igen," siger Svend i forbindelse med, at han ikke ønskede, at indsatte fra afdelingen skulle flyttes rundt igen, hvis der skulle ske en ny nedlukning. Det var blot én anbefaling, som de tre indsatte kom med, da vi spurgte dem ind til forbedringer og gode råd til ledelsen i forhold til håndteringen af en potentiel ny nedlukning. Her var der fokus på lavpraktiske løsningsforslag til ledelsen. Underbemanning i fængslerne blev nævnt som det, de tre indsatte mente, var grunden til, at disse forslag ikke blev praktiseret under nedlukningen. **Selvom Svend, Hans og Claus gav udtryk for, at de vidste, at beslutningen om at flytte indsatte var et led i at beskytte dem fra COVID-19, mente de stadig, at socialt samvær med andre mennesker og motivationen for behandling blandt de indsatte, der normalt sidder på afdelingen, skulle vægtes højere.**

Claus anbefalede også, at fængslet eller ledelsen med fordel kunne stikke en finger i jorden i starten af en nedlukning i forhold til at finde ud af, hvad de indsatte har brug for i en sådan periode. Her kunne der være fokus på, hvem der havde mest brug for hjælp, og i så fald hvad vedkommende havde brug for. På den måde kunne man måske undgå nogle af de tilbagefald til stofbrug, som var tilfældet på afdelingen. Hans har dog ikke de store håb for forandringer i forbindelse med en ny nedlukning, når han siger:

"... men jeg er også realist, sådan bliver det aldrig. Lukker det ned, så bliver det ligesom første gang ... det er det, der er nemmest for dem, og sikkert også billigst."

Vi har brug for mere viden om emnet

Denne artikel giver et indblik i, hvordan tre indsatte i en stofbehandlingsafdeling oplevede nedlukningen som følge af COVID-19. Artiklen kradser dog kun i overfladen. Der er brug for flere undersøgelser af, hvordan nedlukningen i danske fængsler har påvirket både indsatte og ansatte, og hvilke konsekvenser det har haft for stofbrug og afsoning.

Anbefalinger fra de indsatte på stofbehandlingsafdelingen i tilfælde af nedlukning:

- **Videopkald med pårørende**
- **Mere beskæftigelse; fx hobbyting på stuerne, den store tv-pakke, hyppig omskiftning af bøger og dvd-film**
- **Ingen flytning af indsatte**
- **Statusmøde hver 14. dag**

Referencer:

(1) Kolind, T. (2019): "Stofbehandling i fængsler", i: 25 år med Center for Rusmiddelforskning. Aarhus Universitet.